

Ткаченко В. И.

ПОЛИКУЛЬТУРНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ
НА ПОСТСОВЕТСКОМ ЭТАПЕ ИЗУЧЕНИЯ ЯЗЫКОВ В ШКОЛАХ УКРАИНЫ

В статье охарактеризовано поликультурное образование как признак развития языкового школьного образования постсоветского этапа в Украине. Проанализирован контент понятий «языковое образование» и «поликультурное образование». Исследован вопрос влияния поликультурного фактора на школьное языковое образование, развитие личности ученика; концепцию полиэтничного образования. Освещены основные составляющие содержания языкового школьного образования, содержащиеся в государственном стандарте, учебных программах по языковым дисциплинам. Рассмотрены особенности и потенциал обучения украинского и иностранных языков в содержании поликультурного образования.

Ключевые слова: язык, школьное образование, плюрализация языкового образования, многоязычие, поликультурное образование.

Tkachenko V. I.

MULTICULTURAL EDUCATION IN THE STUDY
OF LANGUAGES IN UKRAINIAN SCHOOLS AT THE POST-SOVIET STAGE

The key trend of multicultural education for language learning in Ukrainian schools is highlighted in the article. The essence of the concepts of «language education», «multicultural education» is examined. The questions of influence of multicultural factor on school language education, pupil's personality development, the conception of multicultural education are distinguished in the article.

The author pays attention to the processes of Ukrainian and foreign languages learning in the content of multicultural education. The means and methods which provide the quality of multicultural education in national school are determined as well as necessity for pupils to study several languages and the need to use information technology. The prospects of multicultural language education in Ukraine are also established.

The rapid development of the modern society require from school education to prepare students for life in a multicultural world. These requirements include mastering several languages. This is possible in conditions of providing students with quality knowledge of Ukrainian, and other foreign languages. The knowledge of several languages ensures formation of linguistic entity that will respect the state language and languages of national minorities in Ukraine. The pupils will be able to expand horizons, to explore and study the cultural space and traditions of other countries; teach tolerance towards other languages and cultures. They will collaborate with foreign universities and companies to raise the prestige of Ukrainian language and the country as a whole on a global scale.

Key words: language, school education, multicultural language education, multicultural education, multilingualism.

Рецензент: Примакова В.В.

УДК 371.14

Щетина Т. П.*

ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
ЯК ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті розкрито підходи до визначення змісту й організації оцінювання результатів навчання учнів початкової школи та способи їх оцінювання. Проаналізовано зміст педагогічних категорій «результат», «оцінка» та «оцінювання», порівняно авторські погляди науковців радянського та сучасного періодів на сутність процесу оцінювання навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів. Через аналіз енциклопедичної, науково-педагогічної літератури та дисертаційних досліджень висвітлено широке та вузьке розуміння понять «оцінка» та

© Щетина Т. П.

«оцінювання молодших школярів». З'ясовано, що в науковій літературі відсутнє чітке визначення поняття «результат навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів».

Ключові слова: оцінка, оцінювання, молодші школярі, результати навчання учнів початкової школи.

Визначення сучасних орієнтирів подальшого реформування національної системи шкільної освіти потребує критичного перегляду історико-педагогічного досвіду минулого. Незважаючи на певні суперечності радянського періоду в розвитку нашої країни, наукові доробки тих часів мають прагматичний інтерес для здійснення освітніх реформ сьогодні. Зокрема, порівняння авторських і державних підходів до визначення певних педагогічних категорій і процесів, на наш погляд, надає можливість установити суттєві відмінності, що відбуваються в їх змісті з часом, і таким чином спрогнозувати їх подальший розвиток. Одними з таких категорій, які актуалізувалися у зв'язку із входженням України до європейського простору, є результат, оцінка та оцінювання діяльності учня.

Загальновизнаним є факт, що оцінювання навчально-пізнавальної діяльності школярів – складний і багатоаспектний процес, передусім через те, що постійно змінюються параметри й критерії оцінювання, його зміст, мета і процедура. Надзвичайну складність унаслідок об'єктивних (вікові та психо-фізіологічні особливості дітей) і суб'єктивних (розмитість у формулюванні цілей навчання) причин цей процес має в початковій школі. Саме тому ця проблема обрана темою цієї статті, метою якої визначено змістовний аналіз підходів до визначення педагогічних категорій «результат навчання учнів початкової школи» та «оцінювання молодших школярів». Для досягнення мети використано вивчення педагогічної літератури, словників та енциклопедій, а також державних документів; змістовно-порівняльний аналіз та систематизацію отриманої інформації; теоретичне осмислення й узагальнення перспективного педагогічного досвіду.

Оглядове вивчення історико-педагогічних джерел засвідчило, що серед широкого кола питань, які були й залишаються актуальними для початкової освіти, найбільш дискусійними стають оцінювання навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів та визначення її результатів. Аналіз дисертаційних досліджень і монографій радянського етапу та останнього часу підтверджує, що означені проблеми завжди перебували в центрі уваги науковців. Різні аспекти системи оцінювання (зміст, види, функції, форми і методи) з позицій сучасної історико-педагогічної парадигми висвітлено в працях Н. Бібік, Л. Бондар, Л. Гриневич, О. Лопухівської, В. Примакової, О. Савченко, О. Сухомлинської та ін.

Установлено, що оцінювання діяльності учнів досліджувалося в декількох напрямках. Одні вчені – Ш. Амонашвілі, Л. Ващенко, К. Делікатний, Л. Фрідман та ін. – характеризують ці наукові категорії з огляду на специфіку професійної діяльності педагога, а науковці Н. Зубалій, В. Онищук, В. Семиченко – як інструмент педагогічного впливу вчителя на учня. Інший напрямок утворюють дослідження, у яких оцінка розглядається як психологічний механізм самовдосконалення особистості – Б. Ананьєв, Т. Вершиніна, Г. Карпова, І. Лернер та ін.

З історії цивілізації відомо, що людина завжди намагалася оцінювати певні дії (у більшості випадків – чужі, рідше – власні): упіймав – не впіймав здобич, виростив – не виростив урожай, захистив – не захистив житло тощо. Отже, можна вважати, що ще в первісному суспільстві виникла проблема визначення результатів діяльності та їх оцінювання. Зрозуміло, що з ускладненням життєвих ситуацій на індивідуальному рівні та з розвитком людства на глобальному зміст понять «результат», «оцінка» та «оцінювання» розширювався й ускладнювався. З'ясуємо, яким чином його трактували за радянських часів (1960-1990 рр.).

Так, у Великій радянській енциклопедії (1969-1978 рр.) поняття «оцінка» визначається лише з точки зору метрології, а визначення понять «результат» чи «оцінювання» взагалі відсутні. У тлумачному словнику за редакцією В. Даля (1955) оцінку ототожнюють з відміткою («установленное обозначение степени знаний ученика, выставляемое преподавателем; то же, что балл»), а під змістом поняття «оцінити» розуміють «высказать то или иное мнение, суждение о ценности кого или чего-нибудь» [5]. Поняття «результат» детермінують як «итог, завершающий какое-либо действие» [там само].

Г. Щукіна в навчальному посібнику «Педагогіка школи» (1977) кваліфікує термін «оцінка» як показник ступеня правильності й точності виконаного завдання, самостійності й активності учня в роботі [10, с. 77].

Ш. Амонашвілі у праці «Навчання. Оцінка. Відмітка» (1980) визначає «шкільну оцінку» як один з основних компонентів традиційного навчання й наголошує на її соціальності: «шкільна оцінка є інструментом не стільки дидактичним, скільки соціальним. У ній кристалізується суть соціальних відносин школяра – те, чого потребує суспільство від учня, – хороші й міцні знання, уміння й навички, зразкова поведінка – безпосередньо визначається оцінкою, тому що вона визнана віддзеркаленням рівня його досягнень» та суб'єктивності «оцінка є виявленням волі й особистої думки педагога» [1, с. 20]. Можна припустити, що саме через такі думки в його авторській школі молодшим школярам взагалі не ставили оцінок.

В. Полонський у доробку «Оцінювання знань школярів» (1981) поняття «оцінювання навчальних досягнень учнів» розглядає як «систематичний процес, який полягає у виявленні ступеня відповідності знань, умінь і навичок школяра попередньо встановленим вимогам до них» [11, с. 21]. Розкриваючи зміст процесу оцінювання, він виділяє в ньому такі складові: визначення цілей навчання; вибір контрольних завдань, які перевіряють досягнення цих цілей; оцінку або інший спосіб вираження результатів перевірки.

Наприкінці радянського етапу розвитку країни український дослідник і педагог К. Делікатний у доробку «Авторитет оцінки» (1990) поняття «оцінка» пояснює як «процес, стимул до навчання, вплив на учнів» [6, с. 4]. Як бачимо, у цьому означенні з'являється психологічний термін – «стимул», а отже, поняття «оцінка» з педагогічного розширюється до психолого-педагогічного. На підтвердження цього висновку наведемо цитату автора: «з оцінкою пов'язаний розвиток прагнення учня до особистого успіху, що є важливою умовою виховання високої культури праці й сумлінного ставлення до виконання своїх обов'язків» [6, с. 22]. На думку педагога, оцінка як стимул навчально-пізнавальної діяльності учнів – не тільки бал, а й оцінні судження, які, звичайно, виконують функції мотивації [там само, с. 23]. Отже, поняття «оцінка» характеризується науковцем з двох позицій: оцінка (оцінювання) як процес, що відбувається на уроках на всіх етапах навчання, і оцінка як бал, що фіксує підсумки перевірки знань, умінь та навичок учнів.

Таким чином, об'єктом оцінювання навчально-пізнавальної діяльності учнів за радянських часів були знання, вміння і навички та поведінка школярів. Успіхи такої діяльності визначалися кількісними та якісними показниками, що виражалися й фіксувалися в оцінці успішності школярів – системі певних умовних показників, які мають відображати об'єктивний рівень знань, умінь і навичок, а насправді – відтворювали відповідність заданим ззовні критеріям.

Розглянемо авторські підходи до тлумачення вказаних вище понять у період розбудови незалежної України (1999-2012). Наголосимо при цьому, що найперші з них почали з'являтися в науковому обігу та на шпальтах педагогічної преси лише наприкінці ХХ століття; упродовж 1991-1998 років за інерцією користувалися попередніми тлумаченнями.

І. Харламов у підручнику «Педагогіка» (1999) уперше розмежував цифрову й словесну форми оцінки й зазначив, що вона може бути виражена у формі емоційного ставлення, оцінного судження чи у формі відмітки («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»), яка й фіксується в документах [9]. В іншому підручнику «Педагогіка» за редакцією В. Ягупова (2002) «оцінка» визначена як процес порівняння ступеня засвоєння учнями знань, навичок і вмінь з еталонними уявленнями, описами в навчальних програмах, порадиниках та інших нормативних документах [14]. У «Педагогіці» за редакцією Н. Мойсеюк (2003) оцінка тлумачиться як «встановлення ступеня виконання учнями завдань, поставлених перед ними в процесі навчання, рівня їхньої підготовки й розвитку, якості набутих знань, сформованих умінь і навичок» [9]. У «Педагогіці» (2003) І. Зайченко стверджує, що умовним відображенням оцінки є відмітка, яка виражається в балах. На його думку, бал-відмітка містить дуже мало відомостей про якість навчального процесу, а також не дає інформації про шляхи його удосконалення. Проте через зручність використання така процедура оцінювання та виставлення оцінки має широке розповсюдження [9]. Автори підручника «Педагогіка» (2004) А. Кузьмінський та В. Омеляненко підкреслюють, що шкільна оцінка включає в себе бал, тобто цифрову або іншу символічну форму вираження та фіксації оцінювання успішності, й оцінні судження – коротку характеристику результатів учіння, їхніх позитивних моментів і недоліків та емоційне ставлення [9]. У підручнику «Педагогіка» за редакцією М. Фіцули (2006) оцінювання знань описано як процес «визначення й вираження в умовних одиницях (балах), а також в оцінних судженнях учителя знань, умінь і навичок учнів відповідно до вимог шкільних програм» [13, с. 221]. Автор зауважує, що успіхи навчально-пізнавальної діяльності учнів характеризуються кількісними та якісними показниками, що виражаються й фіксуються в оцінці успішності – «системі певних показників, які відображають об'єктивні знання, уміння та навички» [там само].

Як бачимо, не всі автори підручників з педагогіки, які, до речі, мали відповідний гриф для використання, розрізняють вербальну й символічну форму оцінки; більше зупиняються на формах і видах оцінювання, ніж на його сутності.

У найбільш використовуваному педагогічному словнику за редакцією С. Гочаренка (2001) можна знайти два (у широкому та вузькому значеннях) визначення поняття «оцінка»:

1) «відношення до людської діяльності, поведінки, встановлення їх значущості та відповідності певним нормам», яке ми назвали філософським, оскільки воно має досить загальне тлумачення;

2) «визначення і вираження в умовних знаках – балах та судженнях вчителя засвоєння учнями знань, умінь та навичок відповідно до вимог програм, рівня старанності і стану дисципліни», яке сам автор назвав шкільним [4, с. 353].

У «Новому тлумачному словнику української мови» (2004) «оцінка» визначається як «прийняте позначення якості знань і поведінки учнів» [8, с. 508]. В енциклопедії освіти за редакцією В. Кременя (2008) наведено найбільшу за обсягом (з усіх енциклопедичних видань) статтю «оцінювання навчальних досягнень учнів», в якій записано, що це «встановлення ступеня виконання школярами навчальних завдань, рівня їх якості» і зазначено, що це «процес, який відбувається постійно: під час роботи на уроці, спостереження за навчальною діяльністю учня, аналізу відповідей, виконання ним різного роду робіт» [7, с. 630]. Як бачимо, знов наголошується на процесуальній характеристиці оцінювання – безперервності – і підкреслюється його критеріальність – фіксація певного рівня чи ступеня. Зауважимо, що в цьому джерелі також відсутня стаття або визначення поняття «результат навчальної діяльності учнів».

Коротко зупинимось на поглядах науковців на проблему визначення змісту понять «оцінка» та «оцінювання». Так, доктор педагогічних наук, автор підручників для початкової школи Н. Бібік у посібнику «Контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи» (2002) тлумачить поняття «оцінювання» як процес установа-

рівня навчальних досягнень учнів у оволодінні змістом предмета порівняно з вимогами чинних програм [3]. Автор відзначає, що оцінювання є особливим аспектом контролю навчально-пізнавальної діяльності учнів, а педагогічна оцінка – його результатом. На думку вченої, оцінка виражається в оцінних судженнях і висновках учителя, які є її якісними (словесними, вербальними) показниками, або в балах, тобто кількісних показниках. Науковець виокремлює такі критерії оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи: якість знань (предметних, про способи діяльності, оцінних); міцність, повнота, глибина, узагальненість, системність, дієвість; рівень сформованості вмінь (предметних, розумових, раціональної навчальної діяльності, оцінних) [3, с. 9].

О. Савченко, автор підручників для молодших школярів, аналізуючи підходи до використання системи оцінювання в початкових класах, наголошує, що тут має домінувати оцінка у вигляді вмотивованого оцінного судження, позаяк це дає учневі можливість усвідомити, як саме він впорався з роботою, що вийшло добре, у чому помилка, як її краще виправити [12]. Учена наголошує, що треба поступово привчати дітей оцінювати не стільки своє ставлення до навчання («Я дуже старався», «Я довго вчив»), а сам кінцевий результат [там само].

Н. Островерхова розуміє оцінювання як контроль, що здійснюється згідно із загальноприйнятими стандартами. Автор вважає, що при визначенні навчальних досягнень учнів аналізу підлягають:

- характеристики відповіді учня (елементарна, фрагментарна, неповна, повна, логічна, доказова, обґрунтована, творча);
- якість знань (правильність, повнота, осмисленість, глибина, гнучкість, дієвість, системність, узагальненість, міцність);
- рівень оволодіння розумовими операціями (уміння аналізувати, синтезувати, порівнювати, абстрагувати, узагальнювати, робити висновки);
- досвід творчої діяльності (уміння виявляти й розв'язувати проблеми, формулювати гіпотези);
- ступінь сформованості загальнонавчальних та предметних умінь і навичок;
- самостійність оцінних суджень [9].

О. Андрійчук (2009) інтерпретує оцінювання як системний комплекс педагогічних процедур, послідовність операцій і дій, що складають у сукупності цілісну дидактичну систему, реалізація якої в педагогічній практиці призводить до досягнення конкретних цілей навчання [2]. А. Предик у дисертації «Проблема оцінювання навчальної діяльності учнів початкової школи в Україні (50-ті – 90-ті роки ХХ століття)» (2009) визначає оцінку передусім як процес, діяльність оцінювання, що здійснюється людиною; відмітку ж вважає результатом цього процесу, цієї діяльності [9]. На думку автора, оцінка є невід'ємною частиною навчання й виховання, будучи водночас процесом, який має свою роль і конкретне втілення. У дослідженні вона виокремлює такі основні функції оцінки: встановлення фактичного рівня засвоєння учнями матеріалу; співвіднесення виявлених знань з еталонними, визначеними програмою; відображення одержаного результату контрольованої діяльності учнів у вигляді бала чи іншого способу фіксації рівня здобутих знань [там само].

Вивчення педагогічної практики, у ролі директора школи зокрема, засвідчило, що вчителі, враховуючи вікові особливості учнів молодших класів, застосовують такі види педагогічної оцінки:

- оцінні судження з позитивною модальністю (погодження, схвалення, заохочення);
- з негативною забарвленістю (зауваження, заперечення);
- символи-знаки (зірочки, прапорці, трикутники, коlobки, медалі, фішки – різнокольорові та різні за формою тощо).

Опрацювавши енциклопедичну, науково-педагогічну літературу та дисертаційні дослідження, було встановлено, що існує широке та вузьке розуміння поняття «оцінка». На думку всіх авторів, шкільна оцінка є стимулом до навчання та відповідальності учнів

за свої дії; має навчальний і моральний зміст; виражається в знаках-балах; є одним із засобів виховання учнів. Проте трактування поняття «оцінювання» з точки зору його процесуальності майже відсутнє. Не достатньо, на наш погляд, і чітких визначень поняття «результат навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів».

Проведене дослідження не висвітлює всіх аспектів зазначеної наукової проблеми. Подальшого вивчення та ґрунтовного розроблення заслуговують питання щодо визначення параметрів та критеріїв вимірювання результатів навчально-виховного процесу початкової школи.

Література:

1. Амонашвили Ш. А. Воспитательная и образовательная функция оценки учения школьников: экспериментально-педагогическое исследование / Ш. А. Амонашвили. – М. : Педагогика, 1984. – 296 с.
2. Андрійчук О. І. Система педагогічного оцінювання навчальних досягнень учнів / О. І. Андрійчук // Вісник Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2009. – № 48. – С. 93-96.
3. Бібік Н. М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів : монографія / Н. М. Бібік; АПН України Ін-т педагогіки. – К., 1998. – 199 с.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.
5. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка / В. Даль. – М. : Гос. изд-во иностран. и нац. словарей, 1955. – Т. 1: А-З. – 699 с.
6. Делікатний К. Г. Авторитет оцінки / К. Г. Делікатний. – К. : Т-во «Знання» УРСР, 1990. – 48 с. – (Сер. 7 «Педагогічна»; № 16).
7. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; голов. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
8. Новий тлумачний словник української мови / уклад.: В. Яременко, О. Сліпушко. – К. : Аконт, 2004. – Т. 2. – 976 с.
9. Педагогіка / Библиотека онлайн © 2006-2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://readbookz.com/books/172.html>.
10. Педагогіка школы : учеб. пособие [для студентов пед. ин-тов] / под ред. чл.-кор. АПН ССР Г. И. Щукиной. – М. : Просвещение, 1977. – 384 с.
11. Полонский В. М. Оценка знаний школьников / В. М. Полонский. – М. : Знание, 1981. – 96 с.
12. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручник / О. Я. Савченко. – К. : Грамота, 2012. – 504 с.
13. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб. / М. М. Фіцула. – [2-е вид.]. – К. : Академвидав, 2006. – 560 с.
14. Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посіб. / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.
15. Яценко В. Система контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів. Історичний аспект / В. Яценко // Географія та основи економіки в школі. – 2002. – № 6. – С. 31-33.

Щетина Т. П.

ОЦЕНКА РЕЗУЛЬТАТОВ ОБУЧЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ КАК ОРГАНИЗАЦИОННО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

В статье раскрыты подходы к определению содержания и организации оценивания результатов обучения учащихся начальной школы и способы их оценки. Проанализировано содержание педагогических категорий «результат», «оценка» и «оценивание», подана сравнительная характеристика авторских взглядов ученых советского и современного периодов на сущность процесса оценивания учебно-познавательной деятельности младших школьников. Через анализ энциклопедической, научно-педагогической литературы и диссертационных исследований представлено широкое и узкое понимание понятий «оценка» и «оценивание младших школьников». Установлено, что в научной литературе отсутствует четкое определение понятия «результат учебно-познавательной деятельности младших школьников».

Ключевые слова: оценка, оценивание, младшие школьники, результаты обучения учащихся начальной школы.

Shchetyna T. P.

THE EVALUATION OF THE RESULTS OF PRIMARY SCHOOL PUPILS' TEACHING AS ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL PROBLEM

The definition of modern assessment for the further reformation of the national system of school education requires a critical revision of the historical and pedagogical experience of the past. It is noted that the scientific developments of the Soviet era have a pragmatic interest in implementing educational reforms today.

The approaches to the definition of the content and organization of assessment of the results of primary school pupils' teaching and methods of their evaluation are described.

The content of such pedagogical categories as «result», «assessment» and «evaluation» is analyzed. The authors' views of Soviet and modern scholars on the essence of the process of assessing the educational and cognitive activity of primary school pupils are compared.

The wide and narrow understanding of the concepts of «assessment» and «assessment of primary school pupils» are highlighted through the analysis of encyclopedic, scientific and pedagogical literature and dissertation researches.

It is found out that there is no clear definition of the concept of «the result of educational and cognitive activity of primary school pupils» in the scientific literature.

Key words: assessment, evaluation, primary school pupils, primary school pupils' results of studying.

Рецензент: Кузьменко Ю.В.